

Erri De Luca

EL DIA ABANS DE LA FELICITAT

Vaig descobrir l'amagatall perquè hi havia anat a parar la pilota. Rere el nínxol de l'estàtua, al pati de l'edifici, hi havia un forat tapat amb dos taulonets de fusta. Em vaig adonar que es movien quan els vaig trepitjar. Em va agafar por, vaig recuperar la pilota i vaig sortir entre les cames de l'estàtua.

L'única persona que podia ficar el cap i el cos entre les cames poc separades del rei guerrer era un nen sec i contorsionista com jo, i encara després de contornejar l'espasa plantada ben bé davant dels peus. La pilota havia anat a parar allà al darrere després d'un doble rebot de banda entre l'espasa i la cama.

La vaig tirar enfora, els altres nens van tornar a jugar, mentre jo em recargolava per sortir. A les trampes és fàcil entrar-hi però per sortir-ne has de suar. I això que la por em feia córrer. Vaig tornar a ocupar el meu lloc a la porteria. Em deixaven jugar amb ells perquè recuperava la pilota anés on anés. Un lloc habitual era el balcó del primer pis, una casa abandonada. El rumor deia que hi vivia un fantasma. Els edificis vells contenien trapes aparedades, passatges secrets, delictes i amors. Els edificis vells eren nius de fantasmes.

Així és com van anar les coses la primera vegada que vaig pujar al balcó. Des de la finestreta de la planta baixa del pati on vivia, a la tarda mirava com jugaven els més grans. La pilota mal tocada va sortir disparada cap amunt i va anar a parar a la terrasseta d'aquell primer pis. L'havien perdut, una superflex de paravinil una mica desinflada per l'ús. Mentre es discutien pel desastre, vaig treure el cap i vaig preguntar si em deixaven jugar. Sí, si

ens compres una altra pilota. No, amb aquesta, vaig respondre. Encuriosits, ho van acceptar. Em vaig enfilel pel tub de l'aigua, vertical, que passava pel costat del balcó i continuava cap amunt. Era estret i estava clavat a la paret del pati amb abraçadores rovellades. Vaig començar a pujar, el tub estava ple de pols, la presa era menys segura del que havia suposat. Però ara ja m'hi havia compromès. Vaig mirar amunt: rere els vidres d'una finestra del tercer pis, hi era ella, la nena que jo procurava veure. Era al seu lloc, amb el cap recolzat a les mans. Normalment contemplava el cel, en aquell moment no, mirava cap avall.

Havia de continuar i vaig continuar. Per a un nen cinc metres són un precipici. Vaig escalar el tub posant els peus a les abraçadores fins a l'altura del balcó. Sota meu els comentaris havien callat. Vaig estirar la mà esquerra per arribar a la barana de ferro, em faltava un pam. Aleshores m'havia de refiar dels peus i allargar el braç que s'aguantava al tub. Vaig decidir agafar embranzida i vaig arribar-hi amb l'esquerra. Ara havia de portar-hi la dreta. Vaig estrènyer la mà que tenia al ferro del balcó i vaig llançar la dreta a agafar-s'hi. Vaig perdre el suport dels peus: un moment les mans van aguantar tot el cos sobre el buit, després de seguida un genoll, a continuació dos peus i ja vaig ser-hi. Com és que no havia tingut por? Vaig entendre que la meua por era tímida, per sortir al descobert necessitava estar sola. En canvi allà tenia els ulls dels nens a sota i els d'ella a sobre. A la meua por li feia vergonya sortir. Es venjaria després, quan fos de nit, a les fosques entre els llençols, amb la remor dels fantasmes en el buit.

Vaig tirar la pilota avall, van posar-se a jugar de nou sense fixar-se en mi. La baixada era més fàcil, podia allargar la mà

cap al tub comptant amb dos bons suports per als peus a la punta del balcó. Abans d'estirar-me cap al tub vaig mirar de pressa cap al tercer pis. M'havia ofert a fer allò per ganes que ella em mirés, minúscul roda-soques de pati. Era allà amb els ulls molt oberts, abans que jo pogués apuntar un somriure ja havia desaparegut. Burro de mirar si la nena mirava. Havia de creure-hi sense comprovar res, tal com es fa amb els àngels de la guarda. Em vaig enrabiar amb mi mateix mentre em llançava tub avall per sortir de l'escenari. A sota m'esperava el premi, l'admissió en el joc. Em van fer posar a la porteria i així va quedar decidida la meva funció, a partir d'aleshores havia de fer de porter.

Des d'aquell dia em van dir a *scigna*, «el mico». Em llançava entre els seus peus per agafar la pilota i salvar la porteria. El porter és l'última defensa, ha de ser l'heroi de la trinxera. Rebia coces a les mans, a la cara, no plorava. Estava orgullós de jugar amb els grans, que tenien nou anys i fins i tot deu.

La pilota va anar a parar al balcó més vegades, jo hi arribava en menys d'un minut. Davant de la porteria que havia de defensar hi havia un bassal, per una pèrdua d'aigua. Al començament del partit era límpida, hi podia veure el reflex de la nena a la finestra, quan el meu equip atacava. No me la trobava, no sabia com tenia la resta del cos, sota la cara recolzada a les mans. Els dies de sol, de la meva finestreta podia remuntar fins on era ella gràcies a un joc de vidres. Em quedava mirant-la fins que em ploraven els ulls de la llum. Els vidres tancats de les finestres del pati permetien que el reflex amb ella a dins arribés fins al meu racó d'ombra. Si en feia de voltes el seu retrat per aconseguir la meua finestreta! No feia gaire que a un pis de l'edifici hi havia arribat un aparell de televisió. Sentia dir que s'hi veien persones

i animals que es movien però sense els colors. En canvi jo podia mirar la nena amb tot el marró dels cabells, el verd del vestit, el groc que hi posava el sol.

Anava a l'escola. La meva mare adoptiva m'hi havia matriculat, però jo no la veia. De mi se'n cuidava don Gaetano, el porter. Em portava sopar calent al vespre. Al matí, abans d'anar a l'escola, li tornava el plat net i ell m'escalfava una tassa de llet. Al meu recambró hi vivia tot sol. Don Gaetano pràcticament no parlava, ell també havia crescut orfe, però en un orfenat, no pas com jo, que estava lliure a l'edifici i sortia per la ciutat.

L'escola m'agradava. El mestre parlava amb els nens. Jo venia del recambró on no hi havia ningú que parlés amb mi, i allà hi havia una persona que et podies escoltar. Aprenia tot el que deia. Era preciós, un home que explicava a les criatures els comptes, els anys de la història, els llocs de la geografia. Hi havia un mapa virolat del món, un nen que no havia sortit mai de la ciutat podia saber que l'Àfrica era verda, el Pol Sud blanc, Austràlia blanca i els oceans blaus. Les terres i les illes eren de gènere femení, els mars i els massissos eren masculins.

A l'escola hi havia els pobres i els altres. Els de la beneficència, com jo, a les onze rebien un pa amb codonyat, que portava el bidell. Amb ell entrava un perfum de forn que feia venir salivera. Als altres res, ja tenien el menjar que portaven de casa. Una altra diferència era que els de la beneficència a la primavera portaven el cap al zero pels pells, els altres conservaven els cabells.

Escrivíem amb plomí i la tinta que hi havia a cada pupitre, en un forat. Escriure era una pintura, se sucava el plomí, es deixaven caure gotes fins que només en quedava

una i amb ella s'aconseguia escriure mitja paraula. Després es tornava a sucar. Nosaltres, els pobres, eixugàvem el paper amb el baf calent. Amb l'alè, el blau de la tinta tremolava i canviava de color. Els altres l'eixugaven amb el paper assecant. Era més bonic tal com ho fèiem nosaltres, amb el vent sobre el paper pla. En canvi els altres aixafaven les paraules sota el cartronet blanc.

Al pati, els nens jugaven entre el passat remot dels segles. La ciutat era molt vella, perforada, farcida de coves i amagatalls. A les tardes d'estiu, quan els veïns se n'havien anat de vacances o desapareixien darrere les persianes, anava a un altre pati on hi havia la boca d'una cisterna tapada amb taulons de fusta. M'hi asseia a sobre per sentir els sorolls. Del fons, qui sap si de molt avall, venia una remor d'aigua que es movia. Hi havia una vida tancada allà sota, un presoner, un ogre, un peix. Entre els taulons pujava un aire fresc que eixugava la suor. Durant la infantesa tenia la llibertat més especial. Els nens són exploradors i volen saber els secrets.

Per això vaig tornar rere l'estàtua per veure on duia la trapa. Era agost, els mes en què les criatures creixen més.

A primera hora de la tarda em vaig esmunyir entre els peus i l'espasa de l'estàtua, que representava el rei Roger el Normand, davant del palau reial. Els taulons estaven ben clavats, es movien però no sortien. Jo m'havia emportat la cullera i la vaig fer servir per rascar l'engrut. Vaig apartar els dos taulonets, a sota tot era fosc i baixava. Em va venir la por, aprofitant que no hi havia ningú. No se sentia fressa d'aigua, era una foscor seca. La por, al cap d'una mica es cansa. La foscor també era menys compacta, veia un parell de barrots d'una escala de fusta que baixava.

Vaig estirar un braç per tocar el suport, era fort i estava ple de pols. Vaig tornar a tapar el pas amb els taulons, per aquell dia ja en tenia prou.

Hi vaig tornar amb una espelma. De la foscor en pujava un aire fresc que em va tocar les cames descobertes pels pantalons curts. Baixava a una gruta. La ciutat a sota té el buit, s'hi aguanta. A la nostra massa de sobre hi correspon una altra massa d'ombra, que és la que sosté el cos de la ciutat.

Quan vaig tocar terra vaig encendre l'espelma. Era el dipòsit dels contrabandistes de tabac. Sabia que anaven a buscar-lo amb llanxes motores mar endins. Havia descobert un magatzem. Vaig quedar decebut, m'esperava un tresor. Devia haver-hi una altra entrada, aquelles caixes no podien passar entre les cuixes del rei. Efectivament, hi havia una escala de pedra a l'altra punta. El lloc era silenciós, la tosca apaga els sorolls. En un racó hi havia un catre, un matalàs, llibres, una Bíblia. També hi havia un vàter d'aquells que s'hi ha d'estar ajupit. Vaig tornar a pujar trist, no havia descobert res.

No se'm va passar pel cap de dir-ho a la policia, ni m'hi hauria pogut passar. Trair un secret, revelar un amagatall, són coses que un nen no fa. A la infantesa fer d'espia és una infàmia. No va ser que en rebutgés la idea, ni la vaig tenir. Aquell mes d'agost vaig baixar sovint al dipòsit, m'agradava la fresca i el silenci reposat de la tosca. Vaig començar a llegir aquells llibres, assegut a l'escala de fusta perquè allà hi entrava llum. La Bíblia no, Déu m'impressionava. Així vaig agafar el vici de llegir. El primer es deia *Els tres mosqueters*, però n'eren quatre. Al capdamunt de l'escala, amb els peus pengim-penjam, el

meu cap aprenia a agafar llum dels llibres. Quan els vaig acabar encara en volia més.

Més avall del mateix carreró on vivia hi havia les botigues dels llibreters que venien textos als estudiants. A fora tenien els llibres vells d'oferta en caixes de fusta, a la vorera. Vaig començar a anar-hi, a agafar un llibre i a posar-me a llegir assegut a terra. Un em va fer fora, vaig anar a un altre i aquell m'hi va deixar quedar. Un bon home, don Raimondo, un que entenia les coses sense explicacions. Em va donar un tamboret perquè no hagués de llegir per terra. Després em va dir que em deixava el llibre si l'hi tornava sense fer-lo malbé. Li vaig dir que gràcies, que l'hi tornaria l'endemà. Vaig estar-m'hi tota la nit per acabar-lo. Don Raimondo va veure que tenia paraula i em va deixar portar a casa un llibre cada dia.

Jo triava els primers. Vaig agafar el vici a l'estiu, perquè trobava a faltar el mestre que ensenyava coses noves. No eren llibres infantils, moltes paraules del mig no les entenia, però el final sí, el final l'entenia. Era una invitació a sortir.

Deu anys més tard vaig saber per don Gaetano que a la gruta s'hi havia amagat un jueu l'estiu del 43. Jo ja feia l'últim curs d'escola i don Gaetano havia començat a tenir-me confiança. A la tarda m'ensenyava a jugar a *scopa* i a comptar les cartes que anaven sortint per saber quines quedaven amagades. Guanyava ell. No rebotia la carta a la taula, jugava de pressa, alentit per mi que repassava el compte de les cartes que ja havien sortit. Per correspondre a la nova confiança m'havia decidit a explicar-li alguna cosa.

—Don Gaetano, un estiu de fa deu anys, em ficava allà sota, a la cova on hi havia les caixes.

—Ja ho sé.

—Com ho sabeu?

–Tot el que passa aquí ho sé. La pols, nano, a l'escala de fusta hi havia pols i els rastres de mans i soles. Tu eres l'únic que podia entrar per allà, entre les cuixes del rei. Et deien *a scigna*.

–I no em vau dir res?

–Tu no vas dir res. Et vigilava, baixaves, no tocaves les caixes i no en vas parlar amb ningú.

–No tenia ningú.

–Què hi anaves a fer?

–M'agradava la foscor i hi havia llibres. Allà sota vaig agafar el vici de llegir.

–Un mico amb llibres: t'enfilaves lleuger com una rata pel tub, et tiraves entre els peus per atrapar la pilota, eres valent per naturalesa, sense pensaments.

–Ningú em deia fes això o fes allò. Vaig aprendre què estava permès a l'escola. Hi vaig molt a gust, dono les gràcies a la mare adoptiva que m'ha permès estudiar. Aquest és l'últim curs i després s'acaba la beca d'estudis que em va concedir.

–Aprofites bé el que estudies, ets de bona mena.

Era el seu compliment suprem, de bona mena, en boca seva un títol nobiliari.

–En canvi a la *scopa* ets un figa tova.

–Perdoneu, don Gaetano, de què servia l'escala de fusta que anava darrere l'estàtua? Per allà no hi podia passar ningú.

–Sí que es podia, durant la guerra vaig serrar una cuixa del rei, en cas d'urgència es treia. Durant la guerra necessitàvem amagatalls, per fer una mica de contraban, per a les armes, per als que s'havien d'amagar. Els jueus anaven molt buscats, pagaven bé. A la ciutat n'hi havia pocs.

Don Gaetano s'adonava que aquelles històries del temps que jo vaig néixer em feien curiositat. Justificava els napolitans, la guer-

ra treia a la llum la part més lletja de les persones, però algú que venia un jueu a la policia, que feia d'espia, aquell no el perdonava.

—És un porc. Els jueus: que potser estaven fets d'una altra fusta? No creuen en Jesucrist ni jo tampoc. Són gent com nosaltres, que ha nascut i crescut aquí, que parla dialecte. En canvi amb els alemanys no hi teníem res a veure. Volien manar, al final posaven la gent davant de qualsevol paret i l'afusellaven, saquejaven les botigues. Però quan va arribar el dia que la ciutat se'ls va tirar a sobre, corrien com nosaltres, ja no eren tan pinxos. Però què els havien fet els jueus als alemanys? No s'ha aclarit mai. La nostra gent ni sabia que hi havia jueus, un poble de l'antigor. Però quan es va tractar de guanyar alguna cosa aleshores tothom sabia qui era jueu. Però si haguessin ofert una recompensa pels fenicis, aquí se n'haurien trobat, inclús de segona mà. Perquè hi havia porcs que feien d'espia.

Les persones que passaven per davant de la porteria, que preguntaven alguna cosa, en deixaven o n'agafaven, interrompien les nostres partides de cartes. A don Gaetano no se li escapava res. Era un edifici vell amb diverses escales, ell ho sabia tot de tothom. Un venia a demanar consell. Aleshores don Gaetano em deia que vigilés la porteria i s'apartaven. Quan tornava reprenia les cartes i la conversa al mateix punt.

—Va estar allà sota fins que van arribar els americans i fins a l'últim moment es va pensar que jo el podia vendre als alemanys. El porter de casa seva ho havia fet, ell s'havia pogut escapar pel terrat després de ficar-se just uns pantalons i una camisa, sense sabates. Tenia un paquet de llibres a l'abast de la mà i també se'l va endur. Els jueus estan entrenats a escapar-se, igual que nosaltres que tenim el terratrèmol sota els peus i el volcà a punt. Però no fugim de casa amb llibres.

–Jo sí, don Gaetano, jo m'enduc els llibres d'escola, si he de fugir pel terratrèmol.

–Va arribar aquí de nit sota un bombardeig aeri. Jo tenia el portal obert i s'hi va ficar. S'havia arrencat del pit l'estrella que hi havien de dur cosida, li penjaven els fils. El vaig dur allà sota, s'hi va quedar un mes, el pitjor de la guerra. Quan va arribar la insurrecció, li vaig portar un parell de botes tretes d'un soldat alemany. Les portava el dia que va sortir a veure la ciutat alliberada. Em va preguntar per què no l'havia venut.

–I què li vau dir?

–I què li podia dir? S'havia passat un mes allà sota comptant els minuts i si es salvaria o no. Cada gràcies que em deia estava enverinat per la sospita. La guerra estava a punt d'acabar-se, els americans havien arribat a Capri. Li feia més ràbia la idea que el detinguessin quan faltaven pocs dies per a la llibertat. Era un setembre com un forn. Els alemanys posaven bombes a tota la costa contra el desembarcament dels americans, feien explotar trossos de ciutat i mentrestant continuaven caient bombes del cel. El mar de cop es va omplir de centenars de naus americanes. S'acumulava foc per totes bandes. Per a nosaltres es tractava d'arrabassar la llibertat, per a ell es tractava de la vida. I la tenia penjada d'un que el podia trair o que podien arrestar o matar i no tornar a portar-li res per menjar. Quan em sentia baixar les escales no sabia si era jo o el final.

–Què li vau dir, de per què no l'havíeu venut?

–Perquè no venc carn humana. Perquè en temps de guerra la gent ensenya els pitjors costats i també els millors. Perquè havia vingut descalç, vés a saber per què. No recordo què li vaig dir, potser no li vaig dir res. Aleshores la història ja s'havia acabat i els perquè tant eren. Sentia els seus pensaments i hi responia, però ell no podia sentir els meus. Amb els pensaments dels altres no s'hi pot parlar, són sords.

–Aleshores és veritat, don Gaetano, el que diuen de vós, que sentiu els pensaments que els altres tenen al cap?

–És veritat i no, de vegades. I val més així perquè la gent pensa coses molt lletges.

–Si penso una cosa vós l’endevineu?

–No, nano, a mi m’arriben els pensaments que passen volant pel cap de les persones, els que les persones no saben ni que han pensat. Si et poses a rumiar coses teves, te les quedés tu. Però els pensaments són com els esternuts, surten a fora de cop i jo els sento.

Per això ho sabia tot de tothom, per això tenia una tristor a punt per als desastres i un mig somriure per fer-la fora. Al costat dels ulls se li obrien les arrugues i per allà se li escolava la melangia.

–El jueu pensava molt?

–Pensava, sí. Quan llegia no, però la resta del dia sí, en Terra Santa, en un vaixell per anar-hi. Europa la tenim perduda, aquí no hi ha vida. Posava l’exemple d’un cinturó. Nosaltres, pensava, som un cinturó al voltant de la cintura del món. Amb el llibre sagrat som la tira de cuir que li aguanta els pantalons des que Adam es va adonar que anava despullat. El món moltes vegades ha tingut ganes de treure’s el cinturó i de llençar-lo. Troba que li va estret.

»Recordo aquest pensament tal qual, li venia sovint. Quan va sortir a l’aire lliure no s’aguantava dret. Va anar a casa seva, però estava ocupada. S’hi havia instal·lat una família, fins i tot n’havien canviat el pany. Hi vaig anar a parlar i van marxar, però primer li van buidar el pis, el fil elèctric i tot li van arrencar de les parets.

–Com els va convèncer?

–Teníem armes, havíem lluitat contra els alemanys. Hi vaig anar de nit, vaig disparar al pany, vaig entrar i els vaig dir que

tornaria l'endemà al migdia i que havia de trobar el pis buit. Així va ser. Va tornar a casa seva, al cap de pocs mesos se la va vendre i se'n va anar a l'estranger, a Israel. Va passar per la porteria a saludar-me. La ciutat encara estava en ruïnes. «M'enduc una pedra de Nàpols. La posaré a la paret de la casa que em faré a Israel. Allà construirem les cases amb les pedres que ens han tirat al damunt.»

Jo escoltava, jugava a cartes, perdia. Al vespre m'apunjava les històries de don Gaetano. La ciutat també era una escola. Em sabia greu quan s'acabaven les classes, a l'estiu. Els alumnes estaven contents, jo no. Em consolava amb els llibres de don Raimondo, papers esgrogueïts que ell recuperava quan algú volia desfer-se dels llibres.

—Una persona triga tota la vida a omplir els prestatges i un fill no veu el moment de buidar-los i llençar-ho tot. Què hi posen als prestatges buits, formatge? N'hi ha prou que me'ls tregui d'aquí, em diuen. I això que contenen tota la vida d'una persona, els seus desitjos, les despeses, les renunciacions, la satisfacció de veure créixer la pròpia cultura centímetre per centímetre, com una planta.

—Don Raimondo, no us puc pagar tot el que us dec, perquè em deixeu llegir de franc.

—Tot plegat és poca cosa, me'ls tornes desempolsats. Quan seràs gran vindràs a comprar-los aquí.

La ciutat a l'estiu s'allegeria, de nit sortia pels carrerons a respirar. Amb don Gaetano jugava a cartes al pati, sense guanyar ni una partida.

—T'haig d'ensenyar i t'haig de perdre.

Aquesta era la sentència al final del joc, quan et tindrè ensenyat t'hauré d'abandonar. Era un fet, havia d'anar així. Amb la ciutat també havia de passar igual, m'havia d'ensenyar i després deixar-me marxar. Després de les partides tornava al meu recambró a tancar les coses que havia après. Era curiosa la idea del cinturó del jueu. Vaig comprovar el meu, no el duia estret, de totes maneres vaig afluixar-ne un forat. Encara que el món se'l notés estret, no se'n podia desfer. Enrere, abans d'aquell llibre sagrat, no hi podia tornar. Jo havia llegit que el món estava gelós del jueu perquè havia estat escollit. En aquella guerra havia estat escollit com a diana. L'home tancat sota la ciutat, fins i tot des d'allà deia coses. Per què quan havia sortit de l'amagatall no s'havia endut els llibres, ni tan sols la Bíblia?

—Li vaig fer present que es deixava el paquet. Em va dir que podia ser útil a algú més. Fins i tot la Bíblia? Aleshores em va recitar un verset que hi estava escrit: Vaig sortir nu de les entranyes de la mare i nu hi tornaré. Volia dir que l'amagatall per ell havia estat com un segon naixement. N'havia de sortir sense res.

—Don Gaetano, vau amagar un sant?

—No era sant, el vaig sentir barallar-se amb Déu nostre Senyor i dir-li que la seva fe era una condemna. Estem marcats per la circumcisió, portem la denúncia escrita al cos. El Nostre ens ha tret l'alè i ens ha deixat la pols.

»A Déu nostre Senyor li deia així, «el Nostre». No era un sant, sinó un home que es barallava amb el seu Nostre.

—Aleshores el sant sou vós, que us vau jugar la vida per amagar un desconegut.

—Tant sí com no vols trobar un sant. No n'hi ha, i de dimonis tampoc. Hi ha les persones que fan alguna cosa bona i moltes de dolentes. Per fer-ne una de bona tots els moments van bé, però per fer-ne de dolentes cal trobar les ocasions, la comoditat. La

guerra és la millor ocasió per fer marranades. Dóna permís. Per fer una cosa bona, en canvi, no cal tenir permís.

Arribava al pati un venedor ambulat, don Gaetano treia el cap, es mostrava, saludava. Sovint venia *‘o sapunaro*, el drapaire, amb el carro tirat per ell mateix. Un home més ample que no pas alt, quan arribava no estava content fins que no s’havia abocat un cap de cada pis. Tenia una veu que feia ressuscitar els morts. Don Gaetano l’havia batejat: «el Dia del Judici». Li portava una ampolla d’aigua i l’home entre crit i crit la buidava.

–Don Gaeta’, us en recordeu a les barricades del carrer Foria?

Era la seva carta de presentació. Havia trabocat un tramvia amb dues dones al mig del carrer gran per aturar els tancs dels alemanys.

–Naltros soms de bona mena.

Don Gaetano veia l’economia mirant el carro del drapaire, de què es desfeia la gent.

–Ens estem tornant senyors, una banyera vella, han llençat, ni més ni menys, inclús llencen els matalassos de llana per comprar-se’n de molles. Llencen les màquines de cosir de pedals. Creuen en l’electricitat com en la vida eterna, i si s’acaba?

Va ser un estiu enrevenxinat, gairebé feia fred. Al juliol es va emblanquinar la punta del volcà. La gent jugava a la loto i els números no fallaven. Hi va haver guanys importants. L’any abans un sabater havia encertat un quartet exacte. Jo preguntava a don Gaetano si li venien pensaments amb els números. Em feia un gest amb la mà com si apartés mosques. Però hi havia un art? Se’n podia aprendre, a sentir els pensaments de la gent?

–D’entrada no en diguis gent, són persones, una per una. Si en dius gent no fas cas de les persones. No es poden sentir els pensaments de la gent, només els d’una persona cada cop.

Era veritat, fins aleshores no feia cas de les persones, era gent en conjunt. De la porteria estant aquell estiu vaig aprendre a reconèixer els veïns. De petit només m’interessava la del tercer pis darrere els vidres, no sabia ni quina cara feien els seus pares. Havia desaparegut i després no m’havia importat conèixer els veïns de l’edifici.

–Així no es pot aprendre a fer el mateix que vós, don Gaetano? No hi ha un art?

–Encara que hi fos, no te’l diria. No és gens bonic saber què passa pel cap de les persones. Hi ha moltes males intencions que van amunt i avall i que després no es fan. Si diguéssis tot el que pensa un d’un altre, hi hauria una guerra civil.

–O sigui que ho sentiu i no us hi fiqueu?

–Alguna vegada m’hi poso. Vas sentir els premis que estaven enfonsant el banc de la loteria amb els números de la neu: un dels llogaters d’un baix del capdamunt del carreró va treure un bon pessic i no en va dir res a la dona. El vaig cridar i li vaig dir: això no rutlla. Què? Va fer ell. A casa no s’hi porten només els deutes, les bones notícies també.

–I què va fer?

–Va anar a comprar un cabrit, vi i es va presentar amb el premi.

–Però una cosa que us pogués ser útil, un pensament que haguéssiu sentit i que us pogués anar bé?

Don Gaetano em va mirar malament.

–Tu si trobes una cartera la dones al que l’ha perdut?

–No m’ha passat mai, no ho sé. Així sense experiència dic que sí. Però només ho podria saber si em passés. Abans no sé com em comportaria.

–Ets honorat. Quan trobo el pensament d’algú que em podria anar bé, no me’l poso a la butxaca. El deixo estar. No el puc tornar, dir: mira, has perdut un pensament, però faig com si no l’hagués sentit.

–M’agradaria saber què pensen els altres.

–Però si encara no saps ni les tres cartes que queden a l’última volta. Primer aprèn a jugar.

Don Gaetano tampoc no tenia família. Havia crescut a l’orfenat i després s’havia de fer capellà al seminari. Però es diu que es va enamorar d’una del carrer i va penjar els hàbits. Va passar vint anys a l’Argentina. Va tornar l’any 40, a temps de fer la guerra. Això és tot el que en sabia, abans de l’estiu de la confiança.

–Tu n’estaves molt de la nena del tercer pis. Miraves cap amunt.

–Intentava fer-me notar, tal com fan els nens. Però va desaparèixer de cop. Sabeu on va anar amb la seva família?

–Sé on és ara. Va tornar a Nàpols i es va embolicar amb un noi, un camorrista que està tancat. No era la teva.

El retorn d’aquella edat solitària, el pensament de mi de petit que buscava la seva cara rere els vidres, que pujava les escales amb l’esperança de trobar-la: em vaig passar els dits pel capdamunt del nas per pescar dues llàgrimes furtives que em volien fugir. A la infantesa ens entren afectes que després no passen mai. Al vespre vaig escriure la frase de don Gaetano: primer aprèn a jugar. Primer que què? Si aprenia a jugar a cartes, després sentiria els pensaments? No ho podia preguntar, n’havia de tenir prou amb la frase.

Quan a don Gaetano li va tocar ser petit, a l'orfenat ningú no explicava res, o sigui que s'hi va posar ell. S'inventava vides d'animals, de reis, de rodamons, al voltant de la mica d'estufa del dormitori. Els nens s'escalfaven i es feien passar la gana per les orelles. Parlava en dialecte.

—El napolità està fet exprés, dius una cosa i et creuen. En italià hi ha el dubte: ho he entès bé? L'italià va bé per escriure, quan no serveix la veu, però per explicar una cosa s'ha de fer servir la nostra llengua, que enganxa bé la història i fa que es vegi. El napolità és novel·lesc, fa obrir les orelles i inclús els ulls. Als nens els explicava la vida de fora. A veure'ns no venia ningú, ni el diumenge. Un nen que creix sense ni una carícia, fa la pell dura, no nota ni les garrotades. Li queden les orelles per sentir el món. Allà amb nosaltres se sentien força xiscles, però no n'hi havia cap que plorés. A fora les criatures ploren, a l'orfenat no en sabia ningú. Ni quan es moria algun nen. Era normal. La febre venia, cremava i apagava. Quedaven les ganes de riure, de jugar. Quan feia fred fèiem la pila, *'ò muntone*. Ens abraçàvem tots per fer un sol cos. Ens anàvem alternant, els que estaven a fora passaven a dins. Només calia un crit, *'ò muntone*, i de seguida fèiem la pila, tots ben junts.

»Els finestrals de l'orfenat donaven al pati, els exteriors estaven tapiats, algú s'havia tirat daltabaix per fugir. Jo era l'únic que aconseguia saltar el portal de nits. Anava lleuger com tu, corria per la ciutat, barrejat amb tots els que surten de nits. Anava arran de mar, m'agradaven les embarcacions. Cap a tretze anys em vaig fer amic d'una prostituta de la meva edat. Li feia algun favor, l'avisava si hi havia moviment de guàrdies. Quan acabava i jo havia de tornar, em pagava una tassa de llet i un brioi. Érem semblants, un germà i una germana que es trobaven. Després

va conèixer un home, s'hi va casar i se'n va anar cap al nord. És bonica la ciutat de nits. Hi ha perills però també hi ha llibertat. Hi volten els que no tenen son, els artistes, els assassins, els jugadors, estan obertes les tavernes, les parades de menjar, els cafès. Tots els que corren de nits se saluden, es coneixen. Les persones es perdonen els vicis. La llum del dia acusa, la foscor de la nit dóna l'absolució. Apareixen els transformistes, homes vestits de dona, perquè això és el que els diu la natura i no els atabala ningú. De nits no es demanen comptes. Surten els esguerrats, els cecs, els coixos, que de dies tothom rebutja. La nit, a la ciutat, és una butxaca girada del revés. Fins i tot surten els gossos, els que no tenen casa. Esperen la nit per buscar les sobres, hi ha un munt de gossos que aconsegueixen anar tirant sense ningú. De nit la ciutat és un lloc com cal.

»Tenia argent viu a les cames, corria per totes bandes, m'alimentava. Es diu que els llops mengen gràcies a les potes i no a les dents. De dia l'argent viu el feia servir per explicar històries als nens. Allà dins no n'hi havia cap que tingués nom, ens els inventàvem. Un era el Muorzo, «la mossegada», perquè no tenia dents, a un coix li dèiem el Tren de Foggia, perquè sempre arribava tard, un altre era el Son, perquè s'adormia dret, un altre era el Xiulo, perquè xiulava com un venedor ambulat, jo era l'Avi, el més gran. Molts encara no havien vist mai el mar, jo els en parlava: era un gronxador d'aigua, els vaixells hi jugaven passant d'una onada a l'altra. L'onada els l'havia fet veure amb un llençol.

»Per a nosaltres, allà dins, la manera d'estudiar era el seminari. Així vaig entrar al col·legi. Però també me n'escapava de nits.

Els vespres d'estiu la gent anava pel carrer per trobar una mica d'aire de mar. No era la ciutat nocturna que havia conegut don Gaetano, aquella començava més tard, després d'acabar-se el passeig. Nosaltres dos, al pati prenent la fresca després de la partida, estàvem una mica en silenci, una mica ell parlava. El contrast el feia pensar en l'estiu violent del 43. En el buit havia d'abaixar la veu perquè no rebotés al pati.

—Abans de veure'l allà a fora descalç amb els llibres sota el braç, no havia pensat mai a amagar algú. Allà sota hi tenia una mica de contraban i al darrere de tot les armes que havíem agafat a la policia. Però quan el vaig veure al portal el vaig fer anar cap a dins. L'anava a veure durant els bombardejos aeris, quan l'edifici es buidava per córrer al refugi. Em quedava a vigilar, sota les bombes corrien els espanyaportes per robar per les cases. No tenien por de res i això que en descarregaven, de bombes i més bombes sobre la ciutat! L'anava a veure durant les alarmes, perquè digués quatre coses. Allà sota la guerra feia un soroll apagat, les bombes eren com cops d'algú que truca al portal, les pedres absorbien la fressa i els xocs, encaixaven sense vibracions. Les bombes destrossaven però no feien tremolar les parets. La tosca és un material antiaeri.

—Què us dèieu allà sota?

—Jugàvem a *scopa*. N'hi vaig ensenyar, en va aprendre de seguida. No volia perdre. No era com tu, que t'és igual. M'agradava el seu amor propi. Un home que ho havia perdut tot, que tenia la vida penjada del clau d'un desconegut, bregava per no perdre cap partida. S'ho prenia tot molt seriosament. «Sou un napolità massa seriós», li deia. Però ell responia: «Per què ho dieu? Si aquí sota em faig panxons de riure. A fora hi ha guerra, maten la meua gent, ensorren la ciutat on vaig néixer, i jo sóc aquí sota com sota

un portal esperant que passi el ruixat. I a més us tinc a vós que em veniu a entretenir. Llegeixo el llibre sagrat, els nostres profetes, i ric. Aquí sota, any de gràcia de 1943 per a vosaltres i 5704 per a nosaltres, és una lectura còmica. Don Gaetano, jo no sóc seriós, sóc tràgic, un subproducte del gènere còmic. Deixeu que em prengui seriosament almenys aquest joc de cartes, que és una mena d'art religiós. I tant que sí, religiós: la carta més important és el 7, que és el número de la nostra novetat de jueus. Van ser els jueus que es van inventar la setmana. Abans els calendaris tenien la lluna i el sol. Després la nostra divinitat ens va fer saber que de dies n'hi havia sis i un. Abans de la *scopa*, el número 7 ja el santificàvem nosaltres. La baralla té quaranta cartes, com els anys passats al desert, entre la fugida d'Egipte i l'entrada a la terra promesa. I després hi ha el descart, una variant de quedar-se una carta amb una altra del mateix valor. Es pot agafar la suma d'unes quantes cartes. Això és un invent que a la natura no hi és. La natura va per parelles, la *scopa* les trenca. Qui té les cartes vol conservar-ho tot aparellat, l'adversari al revés. És una lluita entre l'ordre i el caos. Deixeu que em prengui seriosament aquest joc de cartes.»

—Quan em parlava així, em feia callar i em venien esgarri-fances.

—A mi també me'n vénen sentint com recordeu les paraules que deia. Jo les he d'escriure el mateix dia per no perdre-les, vós les teniu al cap com qui diu vint anys més tard.

—És una qüestió de joc, si recordes les cartes desaparellades amb els pensaments fas el mateix. Tornava de les visites atordit. A fora era el setembre del 1943 i allà sota era un mes del calendari jueu del 5704. Allà sota hi havia un home que venia d'un temps antic, contemporani de Moisès i dels faraons, i li havia tocat ser contemporani dels nazis. Sort que no el vaig sentir riure allà sota.

«Don Gaetano, aviseu-me si veieu estrelles en ple dia.» A fora els joves agafaven les armes de les casernes i les amagaven. Un grup amb un noi vestit de carrabiner havia buidat l'armeria del fort de Sant'Elmo. Entretant els alemanys saquejaven les esglésies, feien saltar el pont de Sant Rocco, a Capodimonte, el de la Sanitat el vam salvar traient les càrregues explosives, amb l'aqüeducte vam fer igual. Volien deixar la ciutat destruïda. La revolta va ser la salvació.

»Tant creixien les coses bones com les dolentes. Una persona com cal es posava a fer préstecs amb usura, una noia de bona família es posava a fer de puta per als alemanys. Un paio que tenia fama de pinxo era el primer a córrer cap al refugi. Els alemanys i els feixistes eren més bèsties perquè a la guerra els anaven mal dades. El desembarcament de Salern havia anat bé. Volaven les fàbriques, saquejaven les botigues per deixar-ho tot buit. Els últims dies de setembre la ciutat feia por de la gana i la son a la cara de les persones. Qui tenia alguna cosa se la menjava d'amagat. Els alemanys van fer una comèdia: van forçar una botiga i després van convidar la gent a saquejar-la. Davant de la multitud que s'havia llançat a agafar coses van començar a disparar enlaire i després van posar l'escena en una pel·lícula. Els anava bé per a la seva propaganda: el soldat alemany intervé per impedir els saquejos. Són coses que van passar, nano, un dia com aquests tan bonics de setembre.

Asseguts en dues cadires al pati miràvem enlaire on s'acabava la ciutat i començava vés a saber què, potser l'univers. Era a prop, un quadrat delimitat per una faixa de baranes. Don Gaetano mirava amb les mans encreuades i respirava fondo. Jo també tirava el coll enrere: el tros que es veia més enllà dels balcons es movia en rodó, molt a poc a poc i tanmateix feia rodar el cap.

Els ulls que a terra no arribaven més enllà d'un radi d'horitzó, aconseguien veure els planetes. Per força havia de pujar al cap, el cel, feia creure que s'hi podia anar.

–Bombardejaven cada nit, la ciutat no parava de córrer, ni tan sols cridava, corria i conservava l'alè. Els esclats de les bombes alemanyes es confonien amb els bombardejos americans, la sirena de l'alarma se sentia després dels primers trets de l'antiaèria.

Després li tornava al cap algun fet curiós i somreia.

–Un jovebot anava de bracet amb una noia en el moment que va sonar la sirena. No podia fugir tot sol, però ella no podia córrer, amb els talons, i l'escena era ell que l'estirava i ella al darrere que cridava intentant separar-se'n: deixa'm, deixa'm. Però ell com si res, la volia arrossegar per força. Les noies eren més valentes. Després els nois es van rescabalar amb els dies de final de setembre. Els homes necessiten moments especials per mostrar el valor. Les dones són més valentes els dies normals, si és que es pot dir que els del 43 fossin normals.

»Les persones sortien dels refugis després de l'atac aeri i ja no trobaven casa seva. Les cares dels qui es quedaven sense res d'un moment a l'altre: un vell s'havia assegut sobre les ruïnes de casa seva i mirava amunt. M'hi vaig acostar i em va dir: «guito el cel a vere onte puc anar a jeure. Aquí ran de terra ja no hi tinc ben re.» Hi havia persones que buscaven entre les cases ensorrades alguna cosa per salvar. Remenaven passant d'una estança a l'altra per les portes, encara que les parets ja no hi fossin, anaven a la cuina a veure si havien tancat el gas, després alçaven el cap i veien el cel de sostre. El cel petulant del setembre del 43: unes tovalles bordades, fresques i netes sense ni una volva de pols, ni una taca. D'un blau inalterable: baixa una mica cap aquí a la terra, cel, fem

canvis, emportat la porqueria cap amunt i estén per terra aquestes tovalles teves. El cel més desvergonyat, més llunyà, no com ara que comença a partir del terrat. Quan es va posar a ploure va esclatar la revolta. Com si la ciutat esperés un senyal convingut, que es tanqués el cel. I els americans van parar de tirar bombes.

—El jueu em preguntava quin temps feia. Jo responia que el temps no feia res, que no passava i no deixava caure ni una gota a la pols. Faltava aigua, les dones anaven a buscar-ne galledes a mar almenys per rentar-se una mica de roba. Al jueu tampoc no li agradava aquell temps tan estable. Em preguntava si de dia es veia alguna estrella, esperava un signe. «A la gent li agraden els dies de sol, a mi em fan por. Les coses pitjors es fan amb un cel clar. Quan fa mal temps els homes prefereixen deixar les males accions per a més endavant. Amb sol pot passar de tot. Si arribo a la tardor em vull posar a ballar sota un ruixat.»

»«A la tardor la guerra ja haurà passat, els americans són a Salern.» No li deia que ja es veien, podia fer la bogeria de sortir. Li sentia els pensaments: «Tan a prop de la llibertat i no poder-la veure, tancat aquí sota amb el dubte que això no és la salvació sinó una trampa. S'obre la porta i baixen a agafar-me.» Ni amb el pensament es volia imaginar que el podia traïr. Si no jo, algú de l'edifici que se n'hagués adonat. Preguntava si algú sabia que existia l'amagatall. Jo l'hi assegurava però no en tenia prou. «No són temps bons per refiar-se de ningú i jo no us dic que us refieu de mi. Us dic que no us deixeu endur pels mals pensaments, no sortiu a buscar un lloc més segur, no hi és. Si sortiu d'aquí us afusellaran immediatament. El comandant Scholl ha publicat un ban, els homes que tinguin entre divuit i trenta-tres anys s'han de presentar a la caserna o seran afusellats. De trenta mil que se n'esperaven se n'han presentat cent vint.»

»Has entès quina mena de guerra era, nano? Morien més civils que no soldats. Pel carrer començava a sentir els pensaments: però per què són a la ciutat i no se'n van a combatre? Per què abusen de la pobra gent en comptes d'anar-se'n al front? Començaven els pensaments d'un sol cap. Les persones, quan es tornen poble, són impressionants. I així arriba un matí, un diumenge de final de setembre, finalment plou i sento les mateixes paraules a la boca de tothom: ara prou. Era un vent, no venia del mar sinó de dins de la ciutat: ara prou, ara prou. Si em tapava les orelles, encara ho sentia més fort. La ciutat treia el cap de sota l'ala. Ara prou, ara prou, un timbal cridava i sortien els nois amb les armes. El centre de la revolta s'havia instal·lat a l'institut Sannazzaro, els estudiants van ser els primers. Després sortien els homes que estaven amagats sota la ciutat. Pujaven de sota terra com una resurrecció. Fot-li, clava-li, els carrers estaven tallats per les barricades. Al Vomero tallaven els plàtans i els posaven per barrar el pas dels tancs. Al carrer Foria vam fer una barricada amb una trentena de tramvies. La ciutat saltava com una trampa. Quatre dies i tres nits, era igual que ara, final de setembre.

—Els tancs alemanys van aconseguir passar la barrera del carrer Foria, van baixar fins a la plaça Dante i van enfilear el carrer Roma. Allà es van aturar. Giuseppe Capano, de quinze anys, es va esmunyir entre les erugues d'un tanc, va deixar-hi una granada i va tornar a sortir pel darrere abans de l'explosió. Assunta Amitrano, de quaranta-set anys, des del quart pis va tirar la placa de marbre d'una calaixera i es va carregar la metralladora del tanc. Luigi Mottola, de cinquanta-un anys, treballador municipal, va sortir per una boca del clavegueram i va fer explotar una bombona de gas sota la panxa d'un tanc. Un estudiant del conservatori, Ruggero Semeraro, de disset anys, va obrir el

balcó i es va posar a tocar *La Marsellesa* al piano, aquella cançó que encara fa ser més atrevit. Mossèn Antonio La Spina, de seixanta-set anys, a la barricada de davant del banc de Nàpols bramava el salm 94, el de les venjances. El barber Santo Scapece, de trenta-set anys, va tirar una bacina d'escuma de sabó a la finestreta de davant d'un tanc que va anar a envestir la persiana d'un florista. La punteria dels nostres ciutadans en tres dies es va tornar infal·lible. Les ampolles incendiàries feien malbé els tancs, els encegaven amb flames. Jo m'havia tornat un expert, fent-les, a dins hi posava alguna escama de sabó per tal que el foc agafés millor. El gasoil ens l'havien donat els pescadors de Mergellina, que no podien sortir a mar per culpa del bloqueig del golf i de les mines.

»Sis persones enmig d'una multitud predisposada trobaven la manera justa per entrebancar la secció cuirassada d'un exèrcit tan poderós que tot sol ja havia conquerit mig Europa. No era la primera vegada que sis persones se'n sortien. El 1799, els cossos armats francesos, els més forts de l'època, ja havien estat aturats a les portes de la ciutat per una insurrecció del poble, després que l'exèrcit borbònic s'hagués dissolt. Sis persones amb nom, cognom, edat i ofici aturaven la reconquesta alemanya de la ciutat. Sis persones designades a sort per la necessitat resolen la situació mentre al voltant els altres fan mil moviments generosos però imprecisos. Quan despunten sis persones, totes a la vegada, aleshores es guanya.

—I on és ara aquell poble, don Gaetano?

—Al seu lloc, no se n'ha anat ni ha oblidat res. El poble es mou, després tot seguit es dispersa, torna a estar fet de persones. Corren a fer les seves coses però més alegres, perquè les revoltes van bé per a l'humor de qui les fa. Les batalles del tercer dia van

ser més aferrissades. També havíem de trobar els feixistes que ens disparaven des dels teulats. Entre els combats aconseguia baixar a l'amagatall per portar-li menjar. El tercer dia el vaig anar a veure de matinada, li vaig dir que si al cap de vint-i-quatre hores no havia tornat, podia sortir. Em va demanar que aquell dia li fes un favor. «Aneu a mar i llanceu una pedra a l'aigua per mi.» Vaig pensar que se li havia estovat el cervell a còpia d'estar allà sota. Li vaig contestar que no sabia si podria anar a mar, que hi havia una revolta. «És un ritual nostre, per a nosaltres demà és cap d'any. El celebrem el setembre. Amb la pedra que llancem a l'aigua representem el gest d'alliberar-nos de les culpes. Demà per a nosaltres comença l'any. Que el Nostre vulgui que avui sigui el dia abans de la felicitat.»

»No se li havia estovat el cervell. Abans de passar pel comandament de la revolta a buscar ordres, vaig baixar a Santa Lucia, on les dones anaven a buscar l'aigua, em vaig enfil·lar a un escull i vaig llançar a mar una pedrota grossa. Per als jueus era cap d'any i també ho havia de ser per a nosaltres. Aquell dia la ciutat va posar tota la carn a la graella, va disparar els trets de la llibertat. Els alemanys es van retirar perseguits i hostilitzats des de tots els terrats i totes les cantonades. Van disparar les últimes canonades des de Capodimonte. Una va anar a parar davant del portal del nostre edifici i va explotar cap avall. El jueu a l'amagatall va caure del catre i es va obrir el cap. Se'l va embenar estripant-se la camisa. El vaig trobar al vespre quan li portava la notícia que els alemanys havien marxat. «Heu guanyat vosaltres?», no em creia. «Vós també heu guanyat.» «És la primera guerra que guanyem des dels temps de Judes Macabeu. I la nostra ciutat també és la primera vegada que guanya una guerra.» «I també és la primera vegada que us trenqueu el cap caient del llit.»

»Em va preguntar si havia llançat la pedra al mar. Sí, vaig contestar, així també és cap d'any per a tota la ciutat. Li vaig curar la ferida, tenia una ampolla de conyac per celebrar el final

de la guerra, la vaig fer servir per rentar-li el trau. En vam beure un parell de gots, ens rodava el cap. Vaig pujar les escales amb les mans i tot.

»L'endemà la ciutat era lliure. Els alemanys van fer un intent de tornar a entrar però es van trobar bloquejats i van renunciar-hi. Ell va sortir agafant-se a mi i amb els ulls tancats. Amb el cap embenat semblava que venia de l'altre món. La ciutat estava destrossada, vam anar a la costa. Les naus de guerra americanes eren com esculls grisos que despuntaven al mig del golf. Ell es recolzava sobre meu i picava fort amb els peus a terra dins del parell de botes alemanyes. «No vull caminar més de puntetes.» Pel carrer Caracciolo van passar les primeres camionetes amb l'estrella pintada al capó. «Les estrelles han combatut, tal com està escrit al cant de Dèbora, aquestes són les estrelles en ple dia.» «Ara obriu els ulls, una miqueta, només una ullada.»

»Es va posar una mà al front i va veure passar l'arribada de la llibertat. «Sou lliure», vaig dir, i ens vam abraçar. Tothom s'abraçava. El dia abans de la felicitat va anar de poc que no la veiéssim.

Mentre don Gaetano parlava, jo mirava la finestra del tercer pis. Per a mi encara no havia arribat el dia abans de la felicitat. Jo el volia saber. No volia que de cop vingués i no me n'hagués adonat el dia abans. Ells sabien que havia de ser l'endemà. Vaig passar la resta de la nit al recambró escrivint la història de don Gaetano.

A l'estiu em desperto aviat, vaig als esculls de Santa Lucia amb el salabret a buscar garotes i si s'escau algun pop. M'hi estic un parell d'hores, abans que el sol surti per sobre l'espatlla del volcà. Surten dels cercles els senyors que tornen d'alguna festa nocturna. Amb els seus vestits de nit exposats a la llum del matí, s'afanyen cap a llocs tancats com els ratpenats que fan tard. Fins

i tot veig sortir el comte que viu a l'edifici de casa i que es juga les propietats a les taules del cercle. No em veu. Els senyors tenen una vista diferent de la nostra, que ho hem de veure tot. Ells només veuen les coses que volen veure. M'arromango els pantalons fins als genolls i baixo arran d'aigua. Enfonso el salabret i el tiro amunt fent que fregui l'escull. Un cop de sort fa que hi trobi alguna cosa per dur a taula. Abans de tornar a casa passo a veure don Raimondo per tornar-li un llibre. Me'n dona un de nou, que ha triat ell. Don Raimondo és un llibreter aventurer, recupera biblioteques de les escombraries. Més sovint el criden en una casa de dol que neteja l'espai del difunt.

—Més que no la roba i les sabates, als llibres hi queda el rastre. Els hereus se'n desfan com un exorcisme, per treure el fantasma. L'excusa és que necessiten lloc, s'ofeguen de llibres. Però què hi posen al seu lloc, a les parets que en porten la marca?

Don Raimondo em diu les coses que a ells no els pot dir.

—El buit davant d'una paret, que deixa una biblioteca venuda, és el més fondo que conec. M'emporto els llibres que han d'anar a l'exili, els dono una segona vida. Igual que la segona capa de pintura, que serveix d'acabat, la segona vida d'un llibre és la millor.

Ha recuperat la biblioteca d'un apassionat de la literatura americana. Ara llegeixo les aventures d'aquest lloc on han anat a viure tants napolitans. Però es veu que no escriuen llibres.

Tots els noms dels escriptors americans són d'ells. Tenen un sistema de vida molt esportiu: cadascú s'ha d'espavilar tot sol. Sembla que ningú no té família, el matrimoni és l'únic parentiu. O bé és que tots els llibres els han escrit orfes.

Amb don Gaetano a la tarda hem anat a veure com desactiven una bomba de la guerra. En queien moltes que no explotaven. N'han trobat una al port, els treballadors que enfondien una fossa nova. No s'hi podia anar, però don Gaetano sap els

camins i ens hem posat a mirar des d'un bon punt de vista. Mentrestant continuava amb els dies de la llibertat.

—Els feixistes havien desaparegut. No es veia ni una camisa negra pels carrers, s'havien tornat grises de tint. Era el color *nun-cepenzammocchiù*.¹ Aquí del mal ens en descuidem, així que hi ha una mica de bé. També és just. Un bon aplaudiment als americans i vinga. Però l'aplaudiment ens el mereixíem nosaltres, per haver-los netejat la plaça. Amb ells vaig començar a treure bombes. T'he portat a veure-ho, perquè jo aquesta feina la vaig fer. N'hi havia moltes, ficades als llocs més diversos. Una de cada deu no explotava en caure. Fins i tot en vaig treure del cementiri. Nosaltres fèiem el forat al voltant, després venia l'artificier, per desactivar-la o, a les males, fer-la explotar. Vaig fer aquesta feina un any, estava ben pagada. Entre els treballadors en dèiem els ous. Eren els de la guerra, posats a covar.

»N'hi havia que explotaven mentre es treia la runa. Un treballador clavava el pic i una pedra que saltava encertava l'espoleta. Així la guerra continuava amb els ous que s'obrien més tard. No en recollies ni un dit. L'ona expansiva matava inclús algú que era allà a prop. Rebutava els òrgans interns. De fora semblava sencer, de dins estava destrossat. T'explico tot això perquè si un dia ets president i et volen fer firmar una guerra, tu ja hauràs descargolat el tap de la ploma i estaràs a punt de firmar el paper amb el teu nom i de cop recordaràs aquests fets i, qui sap, potser diràs: no firmo.

1. I ara qui se'n recorda.